

пошуку, прагнення до вдосконалення і оптимізації навчального процесу, забезпечення різнобічного розвитку учнів та постійного професійного зростання педагогічних працівників.

Список використаної літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник / Ілона Миколаївна Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 351 с.
2. Мащенко С. Філософсько-освітні принципи Чернігівського науково-літературного кола кінця XVII – початку XVIII ст. [Електронний ресурс] / Станіслав Мащенко. // Українознавство. – 2004. – № 2 (11). – Режим доступу : <http://www.ualogos.kiev.ua/text.html?id=1875&number=50&category=6&skip=60>
3. Слостенин В. А. Педагогика. Инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова – М.: Магистр, 1997. – 223 с.
4. Стрілець С. І. Інноваційні теоретико-методологічні підходи до навчання студентів в контексті сучасних освітніх систем. / С. І. Стрілець // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2012. – Вип. 31 – С. 253-259.
5. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (XVIII ст.) : автореф. дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 / О. І. Травкіна. – Львів, 2003. – 18 с.
6. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (1700-1786). / Ольга Іванівна Травкіна. – Чернігів, 2000. – 108 с.

Світлана Дудка

ПЕДАГОГІКА РУДОЛЬФА ШТАЙНЕРА В УКРАЇНІ

В сучасних умовах розвитку України як незалежної демократичної держави та в зв'язку з тими соціально-економічними процесами, що відбуваються в ній, постало питання про реформування системи освіти та пошуку нових альтернативних підходів до навчання і виховання підростаючого покоління. Ці альтернативні підходи спрямовані на формування активної, творчої, самодостатньої, високоморальної особистості, здатної цілком і повністю самореалізувати себе в житті. Одним з таких підходів виступає вальдорфська або Штайнер-педагогіка, яка визнана ЮНЕСКО в 2000 р. педагогікою XXI століття. Саме забезпеченню потреби суспільства у нових підходах до вирішення проблем навчання та вільного розвитку особистості сприяло створення вальдорфських шкіл та впровадження вальдорфської системи освіти в практику державних та приватних навчальних закладів України.

Вальдорфська школа як самобутній педагогічний феномен стала предметом особливої уваги дослідників наприкінці ХХ століття. У публікаціях сучасних педагогів і психологів ця проблема висвітлювалася: Н. Абашкіною, А. Агафоновим, Г. Апостоловою, І. Брехманом, О. Гребенщиківим, С. Журавльовою, В. Загвоздкіним, Т. Васильєвою, О. Іоновною, С. Лупаренко, Л. Масол, В. Новосельською, І. Нільсеном, Л. Родіоною, О. Папач, В. Пікельною, А. Пінським, О. Передерієм, О. Черкасовою та іншими. Наукові праці цих авторів присвячені вивченню окремих аспектів організації вальдорфської школи, процесам навчання і виховання в ній, розкриттю сутності ідей цієї концепції, дослідженням творчої спадщини її засновника німця Рудольфа Штайнера. Заслуговує на увагу дослідження О. Іоновної щодо психологічних питань вальдорфської школи в контексті модернізації і вдосконалення української системи освіти.

Початок вальдорфській педагогіці було покладено німецьким ученим Рудольфом Штайнером, який 1919 року в м. Штутгарті (Німеччина) відкрив першу вальдорфську школу для дітей робітників і службовців тютюнової фабрики "Вальдорф-Асторія", звідки й походить її назва. Основною відмінністю цієї школи від інших тогочасних навчальних закладів було те, що навчатися тут могли діти різних національностей і соціальних станів. В Україну ідеї вальдорфської педагогіки почали проникати в 90-х роках минулого століття і знайшли сприятливий ґрунт для свого розвитку в Одесі.

Поширення вальдорфської теорії та впровадження її в практику роботи українських шкіл пов'язувалося з нагальною потребою суспільства в нових підходах щодо вирішення проблем навчання та виховання людської особистості в тих конкретно історичних умовах, що склалися на зламі століть і які ознаменувалися принципово новими вимогами до особистісних характеристик індивідуума та його вмінь і навичок. Проведення в Україні міжнародних семінарів із вивчення вальдорфської педагогіки сприяло поширенню цієї системи освіти в нашій державі (семінар із вальдорфської педагогіки, який проходив 2-13 жовтня 1995 р. у м. Харків, трьохрічний семестровий семінар "Освіта дорослих" у 1995-1997 р. у м. Одеса та інші) [4]. Результатом такої діяльності стало відкриття багатьох приватних закладів вальдорфської орієнтації та зростання кількості державних загальноосвітніх шкіл з експериментальними вальдорфськими класами.

Рух Штайнер-педагогіки в Україні розгортається не стихійно, а організований у Всеукраїнську громадську організацію "Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні". Назва цієї організації підкреслює, що її діяльність охоплює різні ініціативи – від навчальних закладів до ініціатив окремих громадян, що сприяють поширенню, реалізації, підвищенню якості вальдорфської педагогіки в Україні на добровільних засадах. Перші загальні збори та затвердження Статуту Асоціації відбулися в травні 1997 року. 24 лютого 1999 року "Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні" була офіційно зареєстрована з постійним місцерозташуванням в Одесі, а в 2005 році її було переведено до м. Києва. Мета і завдання цього об'єднання полягають у сприянні розвитку та підтримці освітніх установ, які втілюють вальдорфську систему освіти в межах території України, захисті їх інтересів та координації діяльності і взаємодії цих установ між собою та з іншими навчальними закладами; створенні та підтримці сприятливих умов для впровадження вальдорфської системи освіти в українському суспільному середовищі; опіці над збагаченням вітчизняної культури, науки і мистецтва шляхом популяризації ідей штайнерівської педагогіки серед широких кіл громадськості за допомогою ЗМІ та інших способів [8].

Із травня 2001 року за наказом Міністерства освіти і науки України заклади і установи вальдорфської орієнтації почали працювати за програмою експерименту "Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні", що має діяти до 2013 року. Мета експерименту полягає у створенні сприятливого ґрунту для розвитку штайнерівської педагогіки, проведенні досліджень з питань особливостей розвитку особистості в умовах даної педагогічної системи та апробації відповідних навчальних програм. У 2009 році закінчився експериментальний проект «Адаптація вальдорфської педагогіки в Україні», а зараз триває новий "Формування самоосвітньої компетентності учнів у навчально-виховному процесі вальдорфської школи" [7]. На сьогодні вальдорфські школи діють в п'яти українських містах: Одесі – навчально-виховний комплекс "Ступені" (1993 р.), Києві – школа-сад "Софія" і загальноосвітня школа I-III ступенів "Михаїл", Харкові – навчально-виховний центр "Школа вільного розвитку" (1998 р.), Дніпропетровську – педагогічне співтовариство "Вільний розвиток дитини" і Кривому Розі – загальноосвітня школа №108. Також вальдорфські ініціативи діють у Львові, Донецьку, Івано-Франківську, Кам'янці-Подільському, Сімферополі, Херсоні, Житомирі та інших містах [2, с. 11].

Досвід експериментальної роботи підтвердив, що вальдорфські школи створюють сприятливі умови для всебічного і гармонійного розвитку особистості кожного учня, який відвідує такі школи, сприяють формуванню навичок соціальної взаємодії та становленню активної життєвої позиції кожної дитини, що повністю відповідає завданням сучасної системи освіти. Як свідчить аналіз вітчизняної педагогічної теорії та практики, ідеї вальдорфської педагогіки багато в чому співзвучні, як з кращими гуманістичними традиціями української педагогіки, так і з сучасними тенденціями розвитку освіти в Україні.

Головним завданням штайнерівської педагогіки є світоглядне, соціальне та професійне самовизначення кожної окремої особистості в контексті усвідомлення нею власної індивідуальної свободи та відповідальності за свої вчинки. Вальдорфські школи в

Україні діють на основі запровадження таких інновацій Рудольфа Штайнера в організацію навчально-виховного процесу освітніх закладів:

- специфічної орієнтації навчального плану і методів навчання на особливості виховного розвитку дітей;
- принципу класного вчителя, який "веде" свій клас з 1-го по 8-й рік навчання;
- відродження традиції усної розповіді вчителя, матеріалом для якої виступає культурно-історична спадщина людства;
- акцентування уваги на художньому та естетичному компонентах навчального процесу через музику, живопис, евритмію та різноманітну практичну діяльність дітей, що розвиває волю, емоційну та інтелектуальну сферу;
- спільності навчання хлопчиків та дівчаток, а також відсутності розподілу дітей за соціально-матеріальною ознакою;
- відміни цифрової оцінки (балів);
- запровадження "гігієнічної" організації навчання, орієнтації на ритм дня, тижня, року, викладанням навчальних дисциплін "епохами" (3-4 тижні), що дає змогу органічного, послідовного розвитку матеріалу протягом цього періоду;
- інтеграції лікаря у життя школи;
- викладання двох іноземних мов з першого класу за особливими програмами;
- щотижневих нарад вчителів з метою постійного вдосконалення системи навчання та спостереження за учнями;
- колегіального самоврядування школи;
- співробітництва батьків і вчителів спрямованого на досягнення цілісної мети виховання [3, с. 5].

Навчання у вальдорфській школі не зводиться до передачі знань, умінь та навичок як у переважній більшості звичайних шкіл, а створює умови для виховання в широкому розумінні, коли мислення приводиться у правильне співвідношення з волею, почуттями, бажаннями дитини. У школі створюються сприятливі умови для цілісного розвитку особистості та збереження фізичного, психічного та духовного здоров'я дітей. При цьому в загальний зміст освіти інтегруються актуальні проблеми реального життя, питання екології, здоров'я, безпеки тощо. Тому діти у вальдорфських школах навчаються за особливими програмами, які детально відображають антропософські ідеї Р. Штайнера та специфіку створених на цій основі навчально-виховних закладів і їх відмінність від традиційних шкільних установ.

Основна ідея цієї педагогічної системи – орієнтація на всебічний і гармонійний розвиток особистості відповідно до тенденцій віку та потенційних можливостей дітей. Саме тому навчання та виховання у вальдорфських школах побудоване з урахуванням поетапного природного розвитку людини і її фізичного, душевно-духовного та інтелектуального станів на кожному з етапів. На думку вальдорфських педагогів, дитина у своєму розвитку повторює процес еволюції людського суспільства, тому всі знання та вміння вона повинна отримати у чітко визначений час, коли її організм буде до цього підготовлений.

Згідно з теорією поетапного природного розвитку дитина розвивається семиріччями. Від народження і до семи років вона здатна лише наслідувати дії дорослих, тому тут потрібно зосередитися на розвитку емоційно-чуттєвих сил дитини і найкращими методами для цього будуть казка і гра. У наступне семиріччя (7-14 років) у житті дитини найважливішу роль відіграє авторитетний наставник, саме тому у вальдорфських школах до 8-го класу всі навчальні предмети викладає один учитель; особливу увагу слід приділяти розвитку почуттів через евритмію. Друге семиріччя можна назвати певним рубіжним періодом, коли дитина вперше відчуває свою відокремленість від світу дорослих. На протязі третього семиріччя – повністю формується особистісне "Я" кожної дитини.

Навчальні предмети вальдорфської школи подібні до навчальних дисциплін звичайних шкіл, але суттєво відрізняється принцип їх викладання. У першій введено епохальне навчання: протягом 3-4 тижнів у чітко відведений час діти вивчають один і той

самий предмет на головному уроці, який має специфічну структуру – ритмічну частину (поглиблення знань з теми уроку та гармонізація мисленнєво-чуттєвої сфери), власне навчання (засвоєння програмного матеріалу "епохи"), заключну частину (розповідь вчителя). До основних дисциплін належать: рідна мова, математика, історія, біологія, географія тощо. Після головного уроку ідуть предмети, що вимагають ритмічного повторення і регулярного вивчення: іноземні мови, евритмія, фізкультура, музика. Лише після вивчення цих предметів виділено час на художньо-практичну діяльність дітей. У навчально-виховному процесі вальдорфських шкіл обмежено використання підручників та інформаційних технологій, які можуть послабити зв'язок вчителя з учнями та відсутнє традиційне бальне оцінювання знань, що замінене на відмітки "молодець", "добре", "прекрасно" та розгорнуту характеристику загального розвитку учня та його індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності [1, с. 5].

Київська вальдорфська школа "Михаїл" – одна з новітніх навчальних закладів України, що реалізують принципи Штайнерівської педагогіки на практиці. Заснована вона була в 2004 році з ініціативи Вадима і Лілії Литвин і з самого початку працювала в режимі експерименту "Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні". Період з 2004 по 2009 р. можна вважати часом її становлення та оформлення початкової школи. Основна мета закладу – розвиток індивідуальних можливостей кожної дитини та реалізація її унікальних здібностей. Навчальна програма школи включає в себе: загальноосвітній блок (державна програма), програму для вальдорфських шкіл України затверджену в 2009 році органами влади (1-9 класи), концепцію гуманно-особистісного розвитку дитини Ш. Амонашвілі, сучасні методики і технології розвивального навчання та спеціальну програму вивчення двох іноземних мов з 1-го класу (англійська та німецька). У 2016 році перші учні "Михаїла" закінчать 12-й клас і отримають повну середню освіту вальдорфської школи. За цей час має відбутися становлення основної і старшої школи. Для того щоб цей процес завершився вдало, слід розв'язати завдання вдосконалення педагогічного колективу (підбір педагогічних кадрів, система їх навчання та створення умов для професійного саморозвитку), навчально-виховного процесу (створення навчального плану для старшої вальдорфської школи та його покращення для початкової і основної), навчально-методичної бази (через співробітництво з владними структурами, міжнародними вальдорфськими асоціаціями та спонсорами), системи управління школою (створення мережевої структури управління, що складається з трьох елементів – учительської колегії, адміністрації і батьківської колегії). За умови успішної реалізації поставлених завдань вальдорфська школа "Михаїл" до 2016 року стане сучасним загальноосвітнім навчальним закладом України, що керується в своїй діяльності принципами Штайнер-педагогіки [7].

Вальдорфська педагогіка, виникнувши з ініціативи однієї людини і впроваджуючись в межах невеликої школи завдяки зусиллям свого засновника, поступово знайшла прихильників у всьому світі, зокрема потрапила і на територію нашої держави. На сьогодні її ідеї і принципи реалізуються в небагатьох шкільних закладах України, проте вони повністю справляються із поставленими перед ними завданнями розвитку особистості і вдало втілюють в життя інноваційні погляди Рудольфа Штайнера та реалізують їх на практиці. Великий вплив на становлення і розвиток цієї педагогічної системи в Україні справляє державна підтримка. Саме завдяки цьому вальдорфські школи поступово набуватимуть все більшої ваги в українській системі освіти, а їх кількість невпинно зростатиме. Звичайно, дуже важливим є те, що вальдорфську педагогіку не можна механістично переносити у навчально-виховний процес. Для того щоб вона дійсно дала позитивні і високі результати слід адаптувати її до існуючого освітнього простору України – поєднати з багатотисячним досвідом українських педагогів та з кращими зразками народної педагогіки і враховувати сучасні тенденції розвитку освіти загалом. Цій меті слугує експериментальна перевірка вальдорфської теорії на практиці, а досвід експерименту свідчить про високу результативність роботи вальдорфських шкіл. На увагу заслуговує хоча б те, що випускники вальдорфських шкіл мають далеко не гірші

знання, вміння й навички, ніж випускники звичайної школи, а подекуди навіть і кращі. Проблема тут полягає в іншому: закінчивши вальдорфську школу дитина змушена продовжувати свій розвиток уже в межах традиційної системи освіти, адже спеціальних професійно-технічних чи вищих навчальних закладів для таких дітей немає. Тому важливим є питання подальшої адаптації випускників вальдорфських шкіл до життя в суспільстві, де панівне становище продовжує утримувати традиція.

Список використаної літератури

1. *Ержбкова І.* Чи маємо ми запроваджувати вальдорфську школу в Україні? / І. Ержбкова // Дайджест педагогічних ідей та технологій Школа-парк. – 2002. – №2. – С. 152-156.
2. *Загвоздкін В. К.* Філософія образования вальдорфской школы / В. К. Загвоздкін // Школьные технологи. – 2006. – №1. – С. 69-77.
3. *Здрагат С.* До модернізації через інновації / С. Здрагат // Управління освітою. – 2011. – №8. – С. 8-13.
4. *Іонова О. М.* Дитина в сучасному суспільстві (вальдорфська педагогіка як «екологія дитинства») / О. М. Іонова // Педагогіка і психологія. – 1999. – №1. – С. 86-92.
5. Концепція проекту "Вальдорфська педагогіка в Україні" <http://argo1.com.ua/7.htm>
6. *Левшин М.* Вільне виховання: грані притягування / М. Левшин // Освіта. – 2010. – №12. – С. 7.
7. *Литвин Л.* Концепція розвитку Вальдорфської школи "Михаїл" / Л. Литвин // Завуч. – 2009. – №16-17. – С. 53-58.
8. *Мальцева А.* Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні (вальдорфська педагогіка) / А. Мальцева // Шкільний світ. – 1999. – №11(43). – С. 13-17.
9. *Машкіна Л. А.* Концептуальні засади вальдорфської педагогіки / Л. А. Машкіна // Педагогічний дискурс. – 2011. – №9. – С. 211-216.
10. *Передерій О.* Методологічні засади вальдорфської педагогіки / О. Передерій // Вища школа. – 2012. – №8. – С. 96-103.
11. *Терент Т.* Вальдорфська школа: розсадник чи теплиця / Т. Терент // Україна молода. – 2007. – №240. – С. 7.